

Göran Therborn

*Professor i Sociologi, Göteborg Universitet
og direktør ved SCASS Universitet.*

Sociologiens første århundrede - og det næste

Sociologien må se sit eget første århundrede i øjnene, før den kan begynde sine overvejelser om kristendommens tredje årtusinde, uanset hvilke forbindelser, den måtte have til religiøse og andre ritualer. Sociologien blev oprindelig institutionaliseret i 1890'erne, i det tiår, hvor Durkheims *Arbejdsdelingen i samfundet*, *Regler for sociologiens metode* og *Selvmordet* blev til, ligesom de første sociologiske tidsskrifter, *Revue internationale de sociologie* (1893), *The American Journal of Sociology* (1895), *L'Année Sociologique* (1898) og det første universitetsinstitut for sociologi (og antropologi) ved University of Chicago (i 1893).

Dette er ikke kun fortid. Disse institutioner eksisterer stadig, og når de mange sociologiske stemmer, der lød i tiden omkring sidste århundredskifte er blevet sorteret fra, så vi i dag har en kanon af udvalgte klassikere, som stadig udgør kernen i den sociologiske dannelse. Dette første århundredes erfaringer kan således passende tages som udgangspunkt for en diskussion af nogle af disciplinens aktuelle spørgsmål.

Jeg vil her berøre tre sådanne spørgsmål. For det første vil jeg, for at få perspektiv på den sociologiske teoris og selvforståelses aktuelle stade, kaste et blik på de samfundsmæssige kosmologier og erkendelsesteoretiske forestillinger, som har været fremherskende op igennem det forgangne århundrede, og dertil kaste et forhåbningsfuldt blik ud i fremtiden. For det andet vil jeg overveje implikationerne af sociologiens skiftende placering i sine tre identitetsrum, herunder drejningen fra det universelle til det globale. Endelig vil jeg driste mig til at foreslå en vej ud af det stedse tilbagevendende spørgsmål om sociologiens betydning eller kerne som disciplin ved at pege på nogle knudepunkter i det enorme felt, som de sociologiske bestræbelser udgør.

At følge tidens strøm

Evnen til selvrefleksion er en af sociologiens og antropologiens store landvindinger i det 20. århundrede, i højere grad end tilfældet er for de andre samfundsvidenskaber. I denne sammenhæng er sociologien det, som Max Weber engang kaldte en "Alterskunst" (Plessner 1963: 34). Jeg vil hævde, at den sociologiske refleksivitet har to hovedakser: En er tiden, vor placering i den samfundsmæssige tids historie. En anden er rummet, som nok bør forstås ud fra mindst tre dimensioner: institutionernes og disciplinernes rum, rummet for hverdagspraksis eller

fremførelsens rum samt rummet for fantasi og forskning. Lad os som det første følge tidens strøm i sociologernes verden.

Ethvert forsøg på at karakterisere en epoke er risikabelt og vil sandsynligvis være kontroversielt, givet den opdeling af lys og skygge, der er uundgåelig. Men hvor flygtige de end måtte være har sådanne karakteristikkere - for så vidt de inkluderer forfatterens egen periode - en stor heuristisk værdi i og med, at de forstærker hans samtidiges refleksivitet - bl.a. ved at fremprovokere protester.

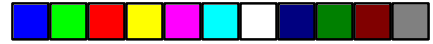
En måde, hvorpå man kan betragte sociologiens første århundrede, er således at se på udviklingen for tre vigtige områder: den samfundsmæssige kosmologi, verdens oplevede retningsbestemthed og hvilken erkendelsesmåde, der er dominerende på et givet tidspunkt. Dette betyder blandt andet en læsning af klassikerne, der er anderledes end den sædvanlige, dvs. en læsning, hvor de hverken læses som tidløs kanon eller som genstand for den intellektuelle historieskrivning, men refleksivt og med henblik på at sammenholde deres tid med vores (jf. de anderledes, men også interessante, tilgange i Turner 1996).

Tiderne dengang....

Set i det lys var det forrige århundredskifte behersket af udvikling, fremskridt og videnskab. Det er vigtigt at bemærke, at disse tre grundlæggende begreber i den klassiske sociologi kunne tildeles forskellige betydninger og udtrykkes med forskellig betoning, hvilket de klassiske ledende skikkelser også selv gjorde.

Den sociale verden var frem for alt en verden i udvikling, en verden udviklet gennem historien. I dette perspektiv var de sociale fænomeners oprindelse genstand for absolut central interesse. Durkheim udtrykte det rammende:

In order to understand a practice

or an institution, a legal or a moral rule, it is necessary to trace it back as near as possible to its origins;... (Durkheim 1898a:1).

Edward Westermarck, den finsk-svenske antropolog, som var Malinowskis forgænger ved London School of Economics, og som har lagt navn til den nuværende finske sociologforening (Westermarck Society), skrev i indledningen til sit trebindsværk *History of Human Marriage*

I shall not, however, enter into all the details of the marriage laws of modern civilised peoples, which are of comparatively little theoretical interest (Westermarck 1891/1921:23).

På den anden side var dette ikke udtryk for eksotisme, selvom der kan spores et element af sociologisk urte-botanik. Det var en privilegeret adgang til menneskelighedens grundbestanddele. Durkheim (1912/1991:40) ønskede at analysere den "mest primitive, mest enkle religion", som han mente var den, man fandt blandt Australiens urbefolkning, fordi det var den bedste måde at forklare den "aktuelle virkelighed" og "nutidsmennesket" på.

Max Weber var ikke tiltrukket af udviklingsbiologien, men hans empiriske arbejde vokser frem af et lignende syn på den sociale verden. Hans magisterarbejde om verdensreligionernes økonomiske etik (Weber 1920/1988) havde til hensigt at begribe oprindelsen til og fremvæksten af den økonomiske kapitalisme og den vestlige rationalisme som helhed.

Den klassiske sociologis nøglebegreber implicerede som oftest en udvikling i tid, fra Comtes tre stadier til et stort antal evolutionære begrebspar, status og kontrakt, militære og industrielle samfund,

Gemeinschaft og Gesellschaft, mekanisk og organisk solidaritet, traditionel og rationel autoritet etc.

Den historisk udvikling havde en normativ retning: imod fremskridtet. En af sociologiens store opgaver var at bringe sig selv på linje med denne retning og bidrage til den. *The American Journal of Sociology* præsenterede i de tidligere årgange sig selv på følgende måde, efter at have opregnet redaktørernes navne:

The increasing popular interest in plans for social improvement makes a peculiar demand for a journal of Sociology, to be under the control of investigators who believe that science not only tolerates but prescribes intelligent action aimed at improvement of the conditions of human life.

Max Weber så givetvis ikke så lyst på "fremskridtet" som de amerikanske grundlæggere. Men også han så verden gennem tidens briller, og udtrykt i rationaliseringens sprog kunne han anvende begrebet fremskridt ikke blot på kapitalismen, men også på arkitektur, maleri og musik (Weber 1917/1988:518 ff). Ydermere var også han aktivt engageret i forsøg på "sociale forbedringer" i Verein für Sozialpolitik, den indflydelsesrige tyske intellektuelle sammenslutning til fremme af sociale reformer.

Webers berømte forpligten sig på "værdifri" videnskab var et epistemologisk standpunkt, som ikke indvirkede på hans interesse for socialpolitik og sociale reformer (Lindenlaub 1967:440-1; Weber 1917/1988). *Archiv für Sozialwissenschaft u. Sozialpolitik*, som Weber redigerede sammen med Werner Sombart og Edgar Jaffé, levede op til sit navn og offentliggjorde utallige artikler om socialpolitik i bred forstand, arbejdsmarkedslovgivning, boligproblemer, "kvindespørgsmål"

let” etc.

Erkendelse, for det tredje, var “videnskab”, et ord hvis betydning ganske vist kunne fortolkes meget forskelligt. I den engelsktalende verden betød det nærmest pr. definition naturvidenskab, med biologien som den mest indflydelsesrige model. I den tysktalende verden derimod blev “Wissenschaft” forstået bredere som “akademisk lærdom”, og ved det forrige århundredeskifte blev dér livet op af nye udredninger vedrørende “åndsvidenskaberne” (Geisteswissenschaften) særegen. Dette var selvfølgelig konteksten og rationalet for Webers værk om metodologi, som, hvilket måske trænger til understregning i vore dage, var en metodologi for videnskabelig erkendelse.

Evolutionismen mistede sin appel i 1. verdenskrigs skyttegrave, og den efterfølgende periode udviklede en anden kosmologi. Her var der mange lighedspunkter mellem antropologi og sociologi. Her har vi kun tid til at kaste et blik på dem for kontrastens skyld. Det sociale *struktur*, snarere end dets udvikling, var i fokus, og retningen var de strukturelle elementers bidrag til den *funktionelle orden*. Videnskaben var stadig ubetinget erkendelsesmodellen, men den blev nu selv gjort til genstand for struktur-funktionel analyse: Dette var Talcott Parsons’, Robert Mertons, Bronislaw Malinowskis, A.R. Radcliffe-Browns og Claude Lévi-Strauss’ tid.

I 1950’erne og de tidligere 60’ere repræsenterede moderniseringsteorien en tilbagevendende til en evolutionisme, som lignede den klassiske sociologiske evolutionisme meget, blot uden dennes overdrevne interesse for oprindelse. I stedet var fokus på den aktuelle, løbende udvikling, som i William Goodes (1963:1) nye storværk om familien, der understregede, at udviklingen verden over gik i retning af “en eller anden form for kernefamilie-mønster” som følge af industriali-

seringen og urbaniseringen.

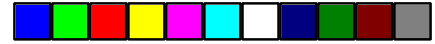
Imidlertid var det strukturalismen og funktionalismen, som farvede en ny opposition, i opposition til moderniseringsteorien såvel som til strukturalismen og funktionalismen selv. Marxister og feminister var optaget af kapitalismens og kønsforholdets struktur. De kunne også øjne en social bevægelse i retning af en bedre fremtid, og de gjorde krav på en bedre videnskabelig erkendelse af de strukturer, de var optaget af. Der tegnede sig tre nyskabelser, tre udfordringer.

Den første var indførelsen af dialektikken, et syn på strukturerne som grundlæggende præget af selvmodsigelser og modsætninger, mellem udbyttede og udbyttede, undertrykkere og undertrykte. Den anden var en brudorienteret, diskontinueret forståelse af retningsbestemthed. Udbytning og herredømme indeholdt frøene til den mulige frigørelse. For det tredje blev den videnskabelige erkendelse trukket ned af sin hidtil enestående piedestal og relateret til, men ikke opslugt af eller reduceret til, “bevidsthed” i forbindelse med hverdagspraksis og til politisk “bevidstgørelse”.

Nu...

Den fremherskende socialkosmologi ved dette århundredeskifte er meget forskellig fra den, der har været dominerende i sociologiens første århundrede. *Strategi* og *kontingens* har erstattet udvikling og fremskridt, struktur i betydningen funktionel orden og modsætningsfyldte strukturer og frigørelse.

I Pierre Bourdieus (1972) studie af familien i Béarn er ægteskabet en “strategi” og del af et “system af reproduktionsstrategier”, som udøves af familier; frugtbarheds-, uddannelses-, opsparingsstrategier etc. (jf. Bourdieu 1985/1987). Disse strategier tenderer imod en form for regelbundethed, som stammer fra bestemte sociale grupperingers “habitus”,

og udfolder sig i et tredimensionelt socialt rum, og, for nogens vedkommende, i specifikke handlings" felter" (Bourdieu 1979, 1986/87).

Anthony Giddens' "strukturations-teori" fokuserer ligeledes på "analyse af strategisk adfærd", selvom den i princippet afsætter lige så meget plads til "institutionel analyse" og understreger, at strukturer skal ses både som regler og som ressourcer, som aktørerne kan trække på.

Den del af Giddens' arbejde, som kan relateres til Westermarcks og Goodes fokuserer på seksualitet og kærlighed snarere end på familieinstitutionen. Hans perspektiv, hvilket understreges af hans brug af individuelle fortællinger, kendetegnes ved fokus på seksuelle handlingsstrategier på basis af en ny "plastisk seksualitet", der er adskilt fra reproduktionen. Intimitetens forandring indeholder muligheden for en "transactional negotiation of personal ties by equals" (Giddens 1992:3).

Jürgen Habermas (1981) anvender en restriktiv definition på strategisk handling som "succesorienteret", hvorved han gør det til noget fundamentalt forskelligt fra "forståelsesorienteret handling". Bredere forstået, ved af fokusere på aktørens mål med handlingen, knytter Habermas' indførelse af kommunikativ handlen som erstatning for en kritisk teori om kapitalismens struktur imidlertid godt an til tidsånden.

Udfaldet af alle disse strategier i forskellige felter ses almindeligvis som kontingent, som uden nogen bestemt retning. Politisk og/eller moralsk engagerede forfattere kan udtrykke håb eller i det mindste muligheder, der vurderes positivt. Men i almindelighed ses de observerede og analyserede strategier ikke som ledende noget bestemt sted hen.

Uanset hvor detaljeret forfatterne til den store fællesteoretiske anstrengelse

Reflexive Modernization udlægger den aktuelle epokes kendetegn, er en grundlæggende meddelelse i bogen, at epokens retning er usikker, tvetydig, risikabel; og den aktuelle periode selv er ikke så ny igen.

Many modernities are possible; that is the reply of reflexive modernization (Beck 1994a:24).

It is a world where opportunity and danger are balanced in equal measure (Giddens 1994:58).

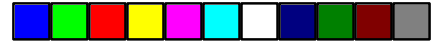
Against "utopian metanarratives" and against "dystopic evolutionism" ... the idea of reflexive modernity seems to open up a third space, a fully different and open-ended scenario. (Lash 1994: 112).

Den refleksive modernitets "motor" er ikke nogen ny social kraft,

but the known one in the model of Western (capitalist, democratic) industrial society which ... is becoming global or, simply, reflexive", "... "reflexive" modernization conceives of the motive force of the social change in categories of the side effect (Beck 1994b:175, 183).

Hovedparten af den lærde teoretisering om social forandring i indeværende årti sigter henimod et "post-evolutionistisk syn på social forandring". Dvs. et retningssløst forandringsbegreb. Men det er ikke kun retningen, som skubbes ud af syne. Forandringen selv fordamper. Hele problematikken omkring former for forandring og ikke-forandring opløses, eller druknes, i en slags formløs væske:

... society appears as incessant, perpetual movement, ... any fact turns out to be an event; any agent

resolves into action; any state is only a phase in an ongoing process (Sztompka 1993:190, 223).

“Videnskaben” har mistet den aura, der omgav den for Emile Durkheim, Max Weber og deres samtidige, eller for den sags skyld for Karl Marx. Videnskabelige erkendelsesmåder er blevet drastisk nedvurderet i nutidens sociologiske teori og i sociologiens selvportrætter, navnlig i den angelsaksiske verden. I antropologien finder man en lignende tendens (Clifford og Marcus 1986, Geertz 1995). Udsigten fra politologien og økonomien lader imidlertid til at være meget anderledes.

Uden for bevillingsansøgningernes kontekst lader det til at være svært for de fleste engelsktalende sociologiske teoretikere at sige noget som helst positivt om videnskab i almindelighed og om sociologi som videnskab i særdeleshed. Det opfattes ikke som nødvendigt, selv ikke i forsvar for sociologien (Giddens 1996: kap. 1 og 3).

Pierre Bourdieu, som forbliver uberørt af sin nylige berømmelse blandt engelsktalende kultursociologer, er en af dagens få store skikkelser, som stiller sig positivt over for videnskabelighed uden frygt for at virke “positivistisk”, “scientistisk” eller simpelthen naiv og tilbagesående, uvidende om den nyeste tænkning. Bourdieu (1992:94) kan fx. forestille sig

a general science of the economy of practices which does not artificially limit itself to practices socially recognized as economic ... (and which tries to) capture capital ... in all its forms and to discover the laws which regulate their conversion from one kind to another (min oversætt. fra fransk, GT).

Forståelse og diskurs lader til at være de

fremherskende erkendelsesformer for vor tids sociologi. “Forståelse” set som frem for alt en indfangen af hverdagslivets betydning for hverdagens aktører.

What we have to do in social theory is to recover a notion of the knowledgeable human agent (Giddens 1996:69).

“Diskurs” henviser til kunsten at præsentere et tilforladeligt argument, at fortælle en overbevisende historie.

Discourse becomes as important a disciplinary activity as explanation, konkluderer Jeffrey Alexander (1995:123).

Discourse is general and foundational”. Se Seidman (1992) for en mere provokerende udgave, som ser teori som “a narrative with moral intent”.

Det er i dette forståelses- og diskursperspektiv, at social rubricering bliver så central for ambitiøse sociologer, som en måde, hvorpå man kan begribe og viderebringe fornemmelsen af samtiden. Lever vi i postmoderniteten, i den reflektive modernitet eller måske i en anden modernitet, i et risikosamfund eller et begivenhedssamfund (Erlebnisgesellschaft), i informationsamfundet, netværkssamfundet eller måske i noget helt syvende? De mulige strukturerende etiketters antal er legio.

Det er et springende punkt, hvorvidt disse sidste hundrede års skiftende forståelser af den sociale kosmologi, den samfundsmæssige retningsbestemthed og den sociale erkendelse repræsenterer et generelt frem- eller tilbageskridt. Jeg har intet klart svar på dette, bortset fra en ting. Jeg synes, at overvindelsen af klassikernes overdrevne interesse for oprindelse og det primitive er en intellektuel landvinding. Sandt nok ser jeg ingen

grund til at skjule min spontane beundring for de dristige sidespring som fx. den finske sociolog Gunnar Landtman (1938) gjorde, da han i mellemkrigstiden tog til Ny Guinea på jagt efter *The Origin of the Inequality of the Social Classes*.

De interesseområder, der aktuelt er fremherskende - interessen for aktørernes strategier uden overdreven spekulation om disses kontingente udfald, interessen for forståelse og diskurs med beskeden opmærksomhed på disses kontekst og reference - vil sandsynligvis ændre sig i det andet århundrede. I hvilken retning? Igen er jeg bange for, jeg må tilstå min uvidenhed. Imidlertid kan jeg måske tillade mig at fremsætte et par begrundede ønsker.

... og i morgen

Struktur-aktørproblemet blev konstrueret af antistrukturalister, og dets løsning udmundede derfor i et fokus på aktøren og hans/hendes strategier, som regel med liden hensyntagen til strukturelle eller systemiske begrænsninger. Denne drejning har utvivlsomt ført til nye indsigter, men det har haft sin pris. En mulig rute ind i fremtiden kunne så være bevægelser henimod undersøgelse af *aktører-i-systemer*; af en flerhed af åbne, løst koblede systemer, som indbefatter aktørernes handlemuligheder og strategier, men ikke desto mindre udviser *tendenser* i nogle retninger og træghed og modstand i andre. Systemer, som har tendens til at tildele aktørerne plads i forskellige sæt af positioner, men alligevel tillade individuelle mobilitetsmuligheder og kollektive modifikations-ditto.

Kulturelle systemer og kommunikationssystemer ville sandsynligvis være nøgleindgange til en sådan sociologisk udvikling. En variant, men næppe mere end det, kunne så være forsøg på videreførelse/anvendelse af den imponerende "Grand Theory" om autopoietiske syste-

mer udviklet af afdøde Niklas Luhmann (1997 ex). Andre kunne finde et kraftigt befordringsmiddel til turen ud af de kulturelle systemers landevej i Pierre Bourdieus arbejde (1979, 1984, 1992 mv.). Men der vil også være andre tilgængelige transportmidler, hvoraf nogle ikke er opfundet endnu.

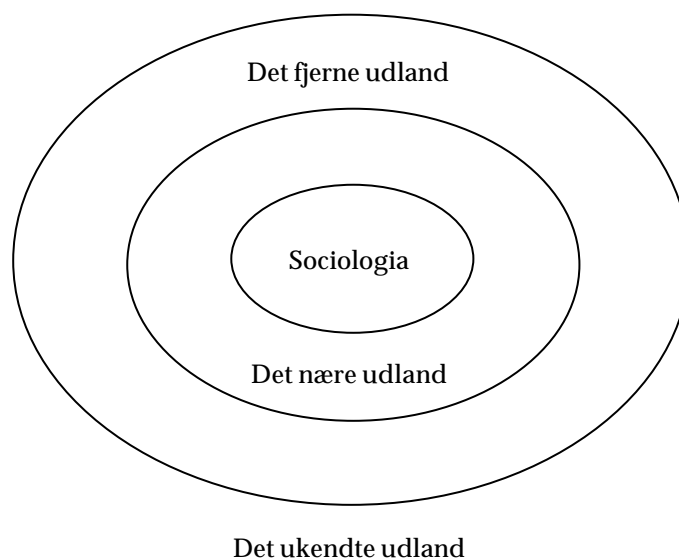
Det fremherskende syn på erkendelse, med de dertil hørende defensive polemikker om forskellene på sociologi og naturvidenskab - forfriskende udfordret af Wallerstein m.fl. (1996) - og om den "post-positivistiske" opfattelse af naturvidenskaben, eller mere offensive "postmodernistiske" standpunkter, vil næppe kunne fastholde interessen og energien ret meget længere. Snarere før end siden vil vigtige og sværere spørgsmål trænge sig på: Hvordan forholder sociologien som samfundsvidenskab sig til politologien og økonomien? Har sociologien noget særegent bidrag at yde til kulturstudier? Hvor er den positive forskel mellem en sociologisk undersøgelse og et TV-talkshow, ambitiøs journalistik eller et socialrealistisk stykke drama eller litteratur? Er der nogen værdi knyttet til sociologisk forskning til sammenligning med de undersøgelser, der udføres af centrale statistikinstitutioner, meningsmålingsinstitutter, markedsanalytikere og konsulenter?

Sådanne spørgsmål vil sandsynligvis fremkalde nye forsøg på at formulere kriterier og specifikationer for *videnskabelighed*. Vi får brug for diskurser om diskurserne om videnskabelige og ikke-videnskabelige diskurser. Vi får brug for en sociologi, der er kritisk over for dårlig sociologi og anden dårlig akademisk produktion, og som kan analysere sjusk og overfladiskhed som institutionelle effekter snarere end som individuelle mangler. Jeg vil i slutningen af denne artikel vende tilbage til en anden kommende erkendelsesmæssig udfordring, nem-

Figur 1. A Century of Basic Sociological Assumptions

	<i>Social Cosmology</i>	<i>Social Direction</i>	<i>Mode of Cognition</i>
1900	Evolution (Emergence)	Progress	Science
1950	Structure	Functional Order	Science
1975	Antagonistic Structure	Emancipation	Consciousness and Science
2000	Strategies	Contingency	Understanding and Discourse
20XX?	Actors-in-Systems	Tendencies	Scholarship

Figur 2. Sociologiens institutionelle rum

lig udfordringen fra den nordatlantiske provinsialisme, se figur 1.

Den sociologiske identitets rum

Rumligt har den sociologiske praksis en tredimensionel placering. Der er det institutionelle rum, academia og dets discipliner, mellem-discipliner, ikke-discipliner og ikke-enheder. Der er rollespillets og fremførelsens scene, hvor praktikerne opviser udførelsen af deres praksis. Endelig er der fantasiens og forskningens rum, som afgrænser det disciplinære blikshorisont, området hvor fantasiens kraft og disciplinens færdigheder bringes i anvendelse.

Det nære og det fjerne udland

Lokaliseringen i det institutionelle rum lader sig definere enten ud fra en bestemt forståelse af academia eller fra sociologiens praktikeres og teoretikeres egen placering af sig selv. Bourdieu (1984) har anvendt den førstnævnte vinkel, idet han har indplaceret parisiske institutioner og individer i et todimensionelt diagram over universitær magt og intellektuel prestige. I diskussionen om tidligere erfaringer og fremtidige orienteringer for den sociologiske virksomhed kunne en selvcentreret indplacering være nyttigere. Et sådant perspektiv kunne også ses som en ramme for en institutionel referencegruppe.

Fra et selvcentreret synspunkt kunne det akademiske institutionelle rum ses som tre koncentriske ellipser, se figur 2.

Ens eget land kan fremstå i varierende størrelse, klart afgrænset eller med næsten usynlige grænser. Weber og Simmel og deres kolleger i førkrigstidens tyske sociologforening så fx. ikke sociologien som en afgrænset disciplin, men snarere som et perspektiv for samfundsstudier. Det akademiske *Vaterland* var for Max Weber økonomien og for Georg Simmel

filosofien; de så kun i anden række sig selv som sociologer (Lepénies 1985:293-4, 298-9).

Durkheim og hans kreds havde vid udsigt til deres nære udland og en levende interesse for at kortlægge det detaljeret som kilde til det råmateriale "som sociologien skal bygges af" (Durkheim 1898b:i). De store linjer i tidsskriftet *L'Année Sociologique* var følgende; her fra det første nummer fra 1898:

Kernen i la patrie var de "originale skrifter" (*Mémoires originaux*). Dernæst fulgte, efter faldende nærhedsgrad og betydning, oversigter over litteraturen inden for:

Almen sociologi, hvilket kunne omfatte filosofisk, biologisk og psykologisk sociologi;

Religionssociologi, som i de første to årgange udgjorde langt den største del;

Moralsociologi og juridisk sociologi, hvilket inkluderede familie- og slægtskabssociologi;

Forbrydelsens sociologi;

Økonomisk sociologi;

Social morfologi, med henvisning til rumlig organisation og bevægelse, kom til fra tidsskriftets anden årgang;

En rubrik "Diverse" omfattede det fjerneudland.

Durkheims topologi var udelukkende fastlagt tematisk og ikke afgrænset i periodisk tid eller geopolitisk rum.

Nutidens store sociologiske oversigtstidsskrift, *Contemporary Sociology*, lader ikke til at have nogen særlig interesse i det sociologiske udland. Dets hjemlige territorium er vokset enormt i løbet af det forgangne århundrede. Dets topografi er i betydelig grad forskellig fra den, der kendetegnede de territorier, Durkheim gjorde krav på.

Tidligt i 1999 (vol 28, nr. 1 og 2) så Contemporary Sociology's landskab således ud:

Ulighed, med kønsmæssig og etnisk ulighed (på en fremtrædende plads),
Nære relationer, familie og livsforløb;
Arbejde, organisation og markeder;
Ideologi og kulturel produktion;
Erkendelse, følelser, identiteter; (undertiden, men ikke altid)
Fællesskab, miljø og befolkning;
Politik, sociale bevægelser og staten;
Social kontrol og loven;
Sundhed, sygdom og lægevidenskab;
Teorier og epistemologi;
Metodologi og forskningsteknikker.

Dette Sociologia er utvivlsomt et rigt land. Dets nære og fjerne udland defineres forskelligt inden for institutter og nationale grupper af institutter. Mulighedernes felt er bredt. Det nære udland kan inkludere - men gør det ikke altid - politologi, økonomi, litteratur, filosofi, socialt arbejde, historie, psykologi. Det fjerne, men vigtige udland ses, dets disciplinære indhold ufortalt, undertiden som venligtsindet, undertiden som rivaliserende.

Min pointe her er blot den, at definitioner (som oftest implicit, endda ubevidst) af hvad der er det nære og hvad der er det fjerne, men vigtige, udland påvirker

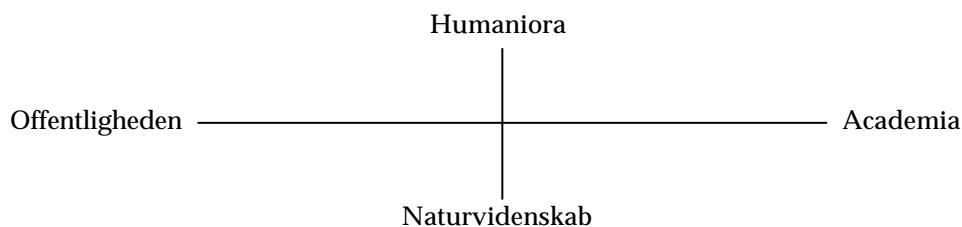
sociologiens praksis, dens standarder, ambitioner og erkendelsesmæssige ressourcer. Disse definitioner burde derfor hellere lægges åbent frem som genstand, for kollegial debat.

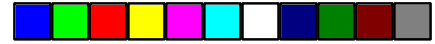
Længere ude, uden for de koncentriske cirkler af relevante discipliner eller studieretninger, ligger *terra incognita*, det ukendte land. Herfra kan man af og til hente metaforer og stof til myter, men uredover kunne det lige så godt være en anden planet. Biologien, som var et betydningsfuldt udland for 100 år siden, er blevet ukendt land for de fleste nutidige sociologer. Dette vil sandsynligvis ændre sig i den nære fremtid. Nye kontaktflader har allerede udviklet sig via fx. sundheds-, sygdoms- og alderdomssociologien. Det er i det mindste muligt at forestille sig, at de hastigt voksende teknologiske videnskaber, som leverer nye skabeloner for hverdagslivet, kunne blive en del af sociologiens erkendeshorison og et væsentlig udland i det kommende århundrede.

Sociologernes scener

Sociologien er også, ligesom det gælder for størstedelen af det sociale liv, indplaceret i et hverdagspraksissens rum. Til forskel fra mange andre sociale praksisser er dette imidlertid for sociologerne det sværeste rum, sønderrevet af konstante spændinger og konflikter. Det sociologiske skuespils scene befinder sig ved kors-

Figur 3. Scenen for den sociologiske praksis

vejen mellem naturvidenskab og humaniora. Disse koordinater opleves her som selvdefinerede og kan bl.a. rumme mange forskellige forestillinger om "videnskab" og "videnskabelighed".

Sociologernes scene står også ved en anden korsvej, som udgøres af to forskellige intellektuelle roller og typer af sociale netværk. Den ene er videnskabsmanden, som i første række orienterer sig imod sine akademiske jævnbyrdige (eller overmænd), og den anden er den borgerlige intellektuelle eller den ambitiøse mediepersonlighed, som også henvender sig til borgerskabet/befolkningen som helhed, eller til et mere specifikt publikum uden for universitetets mure, kort sagt til en "offentlighed". Her ser vi to grundlæggende identitetsproblemer: hvem skal man være, og hvem skal man tale til? Fig. 3 illustrerer dette særegne konglomerat.

Sociologiens praksisrum kan ses som et dansegulv, hvorpå forskellige koreografier opføres, og de fleste praktikere kommer til at bevæge sig rundt på gulvet i løbet af deres karriere. Hvis det var det hele, eller blot hovedsagen, ville der ikke være noget problem. Der er forskellige typer ballet, og smag og behag er forskellig. Men mulighederne har en tendens til at stivne i fastlåste positioner, i et af kvadranterne, en af arbejdsrollerne, en af måderne at være sociolog på. Og for de fleste praktikere udgør dette en stor del af deres livsrolle, deres stil, deres personlige identitet. Dette bringer os frem til en sociologisk identitetspolitik, ofte afbildet og oplevet som "krise", "undertrykkende herredømme" af denne eller hin orientering, eller som "faldende standarder", dvs. en sænkning af mine standarder, når andre, som er meget forskellige fra mig, gør krav på også at være det, jeg er.

Denne rumlige konfiguration af spænding, gensidig irritation og konflikt

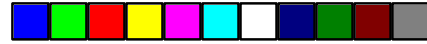
er iboende i den faktisk eksisterende sociologi, for så vidt som den er blevet institutionaliseret. Selvom individuelle sociologer, sociologiske institutter, individuelle felter, grene og perioder i sociologien kan placeres ved eller tæt ved en pol på de to dimensioner, er der i sociologien som helhed stærke, normativt legitime kræfter, som opretholder et bredt variationspektrum langs akserne. Forslag om at skære den ene eller den anden pol væk vil møde indædt modstand.

Hvordan kom dette forhold oprindeligt i stand? Sociologiens historieskrivere har ikke meget at sige på dette punkt. Men en dybtliggende grund er selvfølgelig, at det sociale på den ene side er præget af periodisk genkommende mønstre, og på den anden side altid er menneskeligt interessant i sine mangefacetterede enkeltheder og flygtige betydninger. Det sociale er åbent for påvirkninger fra videnskabelige forklaringer og forudsigelser, men kræver også specialiserede fortolkere, hvis videnskabelige redegørelser kan gå dybere og kaste mere lys over feltet end lægmandens mere hverdagsagtige fortolkninger formår.

Hvorfor er den humanistiske og den mere naturvidenskabeligt orienterede sociologi blevet sammen i så lang tid? En grund er, at forholdet har givet begge parter plads til at vokse på. Og begge har været i stand til at bringe prestige til disciplinen, dels fra politikken og medieverdenen, og dels fra bevillende fonde og videnskabens dørvogtere.

Forholdet mellem de to sociologiske retninger har været som et katolsk ægteskab - uopløseligt, men ofte præget af utroskab. Er det tid til skilsmisse, som der jo faktisk nu er mulighed for i de fleste katolske lande? Eller skulle man snarere tilråde mere ægteskabeligt samkvem?

Ved en bodeling ville på kort sigt de studerende, og dermed universitetsressourcerne, følge med den humanistiske

og medieorienterede sociologi, mens forskningsmidlerne ville koncentrere sig om sociologien som akademisk viden- skab. Således ville en skilsmisse efterlade begge parter fattigere end før. Den tredje mulighed, mere samkvem mellem de to retninger, virker mere lovende. Det kunne endda gå hen og blive spændende.

De mere langsigtede udsigter er usi- kre. Disciplinernes akademiske organise- ring vil sandsynligvis ændre sig, men selv de få eksisterende konkrete forslag (fx Wallerstein et al. 1996) retter sig ikke direkte mod sociologernes ulykkelige ægteskab.

Der er også andre tendenser og kræf- ter, som gør sig gældende på sociologi- ens scene. Den ene er den almene institu- tionalisering af samfundsvidenskabelig dataindsamling. For hundrede år siden blev folketællinger og andre officielle sta- tistikker anmeldt i de større tidsskrifter som andre nyudgivelser. Idag indsam- les enorme mængder information om samfundet rutinemæssigt af statistik- kontorer, ministerier, større kommuner, firmaer, NGO'er, meningsmålingsinsti- tutter, aviser og elektroniske medier.

En anden er universiteternes ændre- de sociale placering og den aktuelle bre- dere forandring *fra et samfund med respekt for viden til et samfund på jagt efter informa- tion*. "Viden" leder tanken hen på erfa- ring, helst lang og dybtgående, med rød- der i praksis og fordybelse, som er vok- set og forfinet med alder, ved mesterlære, eller ved videnskabelig træning. "Infor- mation" på den anden side er noget, som enhver kan indsamle til enhver tid, ved at stille de rigtige spørgsmål og ved at finde den rigtige person at spørge. I denne særlige betydning er der en relation mel- lem "informationssamfundet" og "net- værkssamfundet", men den er noget an- derledes end det billede, Castells m.fl. (1996:21) tegner af det nyttige i at have et "kontakt-netværk" til informationsind-

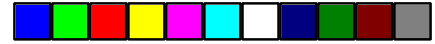
samling.

Den faldende sociale status, der knyt- tes til viden som sådan har devalueret det publikum, der består af ens akademi- ske jævnbyrdige (og overmænd). Univer- siteterne er blevet stadigt mere afhængige af at kunne tiltrække investeringer og af deres evne til eller løfte om at levere profi- tabel viden og information. På den an- den side tyder den konstant institu- tionaliserede informationsindsamling på, at den eneste konkurrencefordel, den akademiske verden er i besiddelse af, er dens evne til eller -løftet om at fremstille viden og ikke kun information.

Disse modstridende tendenser vil sandsynligvis gøre livet svært for det kommende århundredes sociologer, men muligvis også eventyrligt og spændende.

Fra det universelle til det globale: Den sociologiske fantasi og forsknings rum
Endelig er der vores intellektuelle fanta- sis rum, rummet hvor vores teoretiske diskussioner og empiriske forskning har hjemme. For den klassiske sociologi var dette rum menneskeheden sociale uni- vers. Comtès stadier såvel som hans efter- følgeres evolutionære begrebspar henvis- te alle til menneskeheden som helhed, hvoraf visse menneskeracer selvfølgelig var længere fremme end andre. Denne hierarki- eller efterslæbsteori (lag theory) kunne stivne og blive til racistiske kaste- inddelinger (fx. Le Bon 1909), men poin- ten her er, at hvor uegalitær den end var, henviste argumentationen til menneske- heden som helhed og ikke fx. til "det fran- ske samfund".

Det var antagelsen om ét menneske- ligt univers, omend hierarkisk udspændt mellem "primitivitet" og "civilisation", som fik Westermarck og Durkheim, og andre med dem, til at interessere sig for det enkle og det elementære med henblik på at forklare "nutidens menneske" (Durkheim 1912/1991:40). Wester-

marcks "komparative metode" (1891/1921:1ff) var egentlig ikke beregnet til at foretage sammenligninger og fremkomme med komparative forklaringer, men til at optræve ligheder bagved overfladiske forskelle, altid på udkig efter en fælles oprindelse.

W. I. Thomas fortolkede tysk *Völkerpsychologie* i samme ånd:

Every community, as far as it rises toward a culture condition, seem to take the same steps ... the fact of similarity or identity of custom ... is ... to be regarded as a ... manifestation of the practical identity of the human spirit in its operation in all times and places (Thomas 1896:440).

Et centralt interesseområde for Max Weber var også universalismen. Problemet i den universelle historie var for Weber,

what linkage of circumstances have led to the fact, that just on the terrain of the West, and only here, cultural phenomena appeared which - as we imagine at least - had a developmental direction of universal meaning and validity (Weber 1920/1988:1) (min oversætt. fra tysk, GT).

Vestens enestående universalistiske rationalisme set i kontrast til resten af verden var det perspektiv, der styrede Weber's empiriske hovedværk om verdensreligionernes økonomiske etik og hans måske berømteste begrebsdannelse, bureaukratiets "rationelle herredømme".

Fra universalismen forgrenede sociologien sig langs to ruter på udkig efter *det lokale*. Den ene retning, nu defineret som en disciplin for sig, var antropologien, som drog ud for at lave feltarbejde blandt "primitive" lokalsamfund. I det

store og hele var det 1. verdenskrig, som skilte vandene direkte eller indirekte, hvilket kom tydeligt til udtryk i England og på London School of Economics, hvor Bronislaw Malinowski efterfulgte Westermarck og James Frazer (jf. Gellner 1998: del III). Den anden retning begav sig ind i de amerikanske storbyer for at udforske de farverige, kontrastfyldte immigrant-hjemsteder og blev centrum for den amerikanske sociologis første fire årtier, Chicagokolen (jf. Oberschall 1972: 236 f). Chicago husede også på Western Electric's Hawthorne-fabrikkerne, hvor Elton Mayo (1933/1960) grundlagde industrisociologien. Den amerikanske udgave af det lokale kom også til andre steder, hvortil der knytter sig sociologisk berømmelse, som f. eks. "Middletown" (Muncie, Indiana) studeret af Robert Lynd og "Yankee City" (Newburyport, Massachusetts) studeret af Lloyd Warner.

Lokalsamfundsstudier og studier af erhvervs- og livsstilsgrupper samlede forskningsmidler og skaffede pladser til den empiriske forsknings mestre og lærlinge. I andre lande, hvor sociologien tidligt blev institutionaliseret, såsom Indien, Kina og Japan, førte den lokale bølge, der efterfulgte 1. verdenskrig, hovedsageligt ud på landet, til landsbyer og landområder, især i de to førstnævnte lande (Srinivas & Panini 1973/1986; Fei 1945; Kokiuchi 1998).

Efter 2. verdenskrig samlede sociologien og sociologerne sig om det nationale, om "samfundet" som det afgrænses af nationalstatens grænser. Det "nationale" kunne vokse frem fra mere eller mindre bar bund, som resultat af national strategisk planlægning som i Sverige eller mere komplekst - via indvandring og politik - men også uden at anerkende eller afmontere nogen væsentlig hjemlig tradition som i Storbritannien. Det kunne også vokse frem ved brud med forfaldne

universalitstiske traditioner som i Finland eller Frankrig eller ved en marginalisering eller endda en stigmatisering af det lokale (som var farvet med nazistisk folkelighed) som i henholdsvis USA og Vesttyskland. Eller der kunne være et kontinuum som tilfældet i højere grad var i Indien, med tanke på nationens enorme størrelse og forskelligartethed, men ikke desto mindre en milepæl for den nationale uafhængighed.

Der var mange kræfter involveret. Der var på det nationale plan den politiske anerkendelse af den sociologiske forsknings værdi for nationen. Dette kom måske først til udtryk i USA i rapporten *Social Trends*, bestilt af præsident Hoover, hvor sociologen William Ogburn var næstformand for forskningsgruppen. Under 2. verdenskrig betjente den amerikanske hær og efterretningstjeneste sig af et antal sociologer, fra Herbert Marcuse til Talcott Parsons og Samuel Stouffer.

Nye metoder til landsdækkende forskning blev udviklet, navnlig den repræsentative stikprøvebaserede survey, som gjorde det muligt for sociologer at fastslå en række ting om meningsdannelse og nationens tilstand i almindelighed. Denne metode voksede frem af folketællingsstatistikken i slutningen af forrige århundrede i Norge, spredte sig til Ja-

pan og Sverige i mellemkrigstiden og blev teoretisk funderet af britiske statistikere. I samfundsvidenskabens praksis tog stikprøveundersøgelsen fart med markeds-, opinions- og vælgerundersøgelser i USA fra midten af 30'erne og frem (jf. Deming 1968). I den videre udvikling kunne den nationale survey blive til tværnationale studier af fx. fordelingspolitiske mønstre såvel som af holdninger.

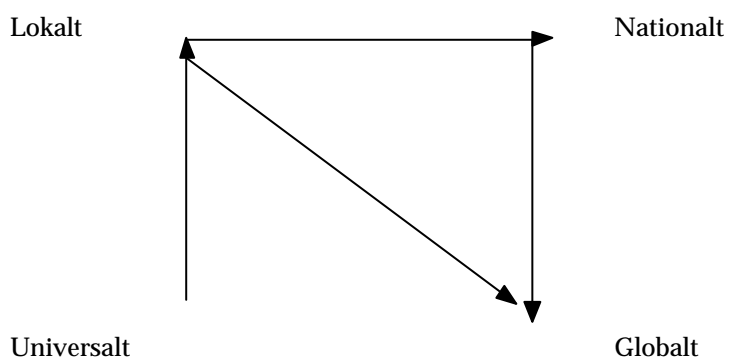
Endelig havde selve sociologiens institutionalisering en national karakter. Dens muligheder blev i det store og hele bestemt af den nationale politik på områder som højere uddannelse og tildeling af forskningsmidler.

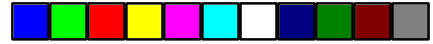
Moderniseringsteoriens neo-evolutionistiske dagsorden understøttede ligeledes en national opfattelse af det sociale rum. Mens moderniseringens manuskript var universelt, var opførelsen national og opdelt efter statsligt tilhørsforhold snarere end racemæssigt eller kontinentalt som hos klassikerne.

Ved slutningen af sociologiens første århundrede er der en fjerde placering, som er ved at blive fremherskende i fantasiens og forskningens rum, nemlig *det globale*. Fig. 4 er et forsøg på at synliggøre sociologiens baner i fantasiens og forskningens rum, se figur 4.

En global sociologi vil primært sige

Figur 4. Den sociologiske fantasi og forsknings rum

en sociologi, som tager globaliteten og menneskers sociale liv på planeten Jorden alvorligt. En global sociologi adskiller sig fra en universalistisk ved at tage udgangspunkt ikke i noget, som antages at være alment, men i global *forskellighed*, global *forbundethed* og global *interkommunikation*.

En global sociologi betyder, at man behandler kloden som et sæt af strukturerede sociale og kulturelle systemer og ikke blot som menneskehedens territorium under udvikling eller modernisering. Samtidshistorien fremstår således som et sæt af forskellige sideordnede moderniteter (jf. Therborn 1995). Forholdene mellem dem ses ikke længere som Nordstjernens stråler, der spredes fra den nordatlantiske del af kloden, men som indeholdende et bredt spektrum af forbindelser på tværs af kontinenter og oceaner, og af mulige sammenvævninger af moderniteter (jf. Abu-Lughod 1989; Chaudhuri 1990; Gilroy 1993; Johnson 1998; Therborn 1999). Globaliteten medfører også en vending væk fra både den provinsielle selvoptagethed og fra kolonistorens (og den koloniseredes) eksotiske blik. Der er ikke længere noget legitimt centralperspektiv, hvorfra man kan betragte og kommunikere til resten af verden. Udsyn, erfaringer, begrebsdannelser fra alle dele af kloden vil blive bragt ind i globale inter-kommunikationsnetværk. Kulturelle erfaringer og sprogfærdigheder, der har rødder andre steder end i Europa, bliver i denne sammenhæng vigtige kvalifikationer, og nye forbindelser til sammenlignende sprogvidenskab vil åbne sig. Globalitet medfører også helt nye måder at se det lokale på, et emne, som er blevet taget op med entusiasme af nutidens antropology (Appadurai 1996, Hannerz 1992).

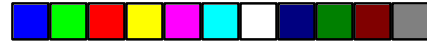
Med andre ord er en global sociologi, eller samfundsvidenskab, noget meget mere krævende og betydningsfuldt end

en interesse for "globalisering", for udfordringer til nationalstatens suverænitæt eller for trans-oceanske produktions- og kapitalforskydninger. Det betyder et definitivt brud med klassikernes eurocentriske perspektiv, som for nyligt igen er blevet bekræftet af Giddens (1990:1) og Beck (1994b:175). En global sociologi udgør en grundlæggende drejning af fantasi såvel som forskning væk fra nationens og nordatlantens referencerum og over mod et verdensomspændende socialt kosmos, uden nogen naturgiven privilegeret observationspost og uden absolut tid. Globalitetens potentielle implikationer for samfundsvidenskab er lige så revolutionerende som Einsteins relativitetsteori var for Newtons fysik.

For store dele af den nordatlantiske sociologi og samfundsvidenskab vil globaliteten sandsynligvis opleves som en smertefuld proces, og den vil sikkert møde kraftig modstand.

Det sociologiske modstykke til NATO har langt størstedelen af pengene såvel som den interkontinentale ildkraft. Hvad har resten af verden? Først og fremmest er det ikke uden betydning, at den har omkring 7/8 af verdens befolkning, og at disse 7/8 ikke længere er underkastet kolonialismen, men har deres egne centre for højere uddannelse og forskning, uanset hvor underfinansierede mange af dem måtte være for øjeblikket. For det andet skaber den intellektuelle migration et yderst betydningsfuldt nyt lag af akademikere med personligt kendskab til både Østasien og Californien, Latinamerika og Angloamerika, Sydøstasien og England, den arabiske verden eller Nordafrika og Frankrig, Tyrkiet og Tyskland eller USA, for blot at nævne nogle få af de største strømninger. Disse mennesker hæver niveauet for en ikke-provinsiel samfundsvidenskab.

For det tredje er der globaliseringskræfter i sig selv, som i en kontekst præ-

get af blot den mindste smule akademisk autonomi sandsynligvis vil fremkalde globale forskningsinteresser. Studier af kolonialismen og afkoloniseringsbølgen inspirerede Wallerstein's (1974) banebrydende værk om global samfundsvidenskab, og de nye kulturelle energier, der blev frigjort ved afkoloniseringen, har antaget akademiske såvel som litterære former (Ghosh 1992). FN- verdenen af stater, som efterligner hinanden, affødte det vigtige arbejde, som John Meyer og hans medarbejdere udførte (Thomas et al 1987, Meyer et al 1997). Logikken bag tværnationale surveys og sammenligninger er blevet udvidet til verdensomspændende forskningsnetværk og multikontinentale surveys, som fx verdensværdiundersøgelsen (Inglehart 1997). De nyeste globale strømninger af informationsteknologi, kapital og sociale bevægelser har været inspirationen til Manuel Castells' (1996-98) vidtfavnende arbejde. Det næste århundrede vil opleve andre store bidrag, men ovennævnte forfattere bidrager efter min mening mere end de fleste andre til at afslutte det første århundrede på en måde, der peger frem imod det næste.

Knudepunkter for sociologisk viden: Analytiske korn i den økumeniske vanillebudding.

Der har altid været en spænding mellem, på den ene side, sociologers krav og ambitioner og, på den anden side, deres faktiske landvindinger i det enorme felt, de gør krav på. Denne spænding stammer ikke fra nogen iboende tendens hos sociologer til at huse overdrevne ambitioner eller til at fuldføre relativt mindre af det, de sætter sig for. Det følger af det sociologiske projekt pr. definition: at studere "det sociale" eller "samfundet". Hele den menneskelige sociale almenhed gøres der krav på som den sociologiske forsknings legitime genstand.

Alle forsøg på at afgrænse dette vide sociologiske udsyn til noget, der blot kunne minde om et paradigme, er mislykkedes. Talcott Parsons' forsøg på at skabe en neoklassisk sociologi, som skulle være nogenlunde ligeværdig med den succesrige "neoklassiske syntese" inden for økonomien, var det mest udbyggede og kraftfulde bud. Men det kom aldrig ret langt. I øjeblikket er der ingen nye paradigmatisk bestræbelser i sigte, men nye forsøg vil sandsynligvis blive gjort.

Man kan ikke udelukke, at sådanne forsøg vil opnå en vis succes i løbet af de næste par årtier. Men på kortere sigt er den modsatte udvikling langt mere sandsynlig, dvs. at den overudvidede disciplin vil sprænges og/eller opdeles i separate erkendelsesterritorier.

James Rule har argumenteret klogt for at indsnævre kløften mellem sociologiens ambition og hvad den faktisk har nået, idet han slår til lyd for en pragmatisk selektion, som bedømmer ambitiøse teorier og forskningsprogrammer ud fra deres bidrag til det, han kalder "spørgsmål af første orden" om det sociale liv; til spørgsmål stillet uden for teorien selv, spørgsmål, som udspringer af "certain tensions of social life itself" (Rule 1997:45 et passim). Dette er et nyttigt perspektiv, selvom Rule selv i det store og hele afholder sig fra at anvende sine kriterier på nogen klart defineret måde. Imidlertid henviser det til samfundsvidenskab i almindelighed og beskæftiger sig ikke specifikt med spørgsmålet om det sociologiske konglomerats levedygtighed.

Det første århundredes sociologi efterlader en rig arv, som i vid udstrækning er ubemærket og uudnyttet; dels på grund af sin diversitet, dels fordi de fremherskende undervisningsmetoder har forhindret den i at stivne og kumulere. Som følge heraf kan den meget vel gå tabt.

Dette er Forelæserens Dilemma i en

ikke-paradigmatisk disciplin. Hvordan underviser man i en intellektuel disciplin, som breder sig så uregelmæssigt som den faktisk eksisterende sociologi? Der er to hovedsvar på dette spørgsmål, og ingen af dem er særlig gode. Den første mulighed er at præsentere emnet ved en gennemgang af de sociale institutioner og kategorier, som sociologer studerer. Den anden er at præsentere sociologien som en serie af navne og -ismer. I de bedste hænder, som når Anthony Giddens (1989) gør det første og Randall Collins (1988) det andet, kan sådanne grundbøger være imponerende præstationer og gode læseoplevelser. Både lærebogen og undervisningen understreger sociologiens økumeniske bredde, men ingen af delene er kendetegnet af nogen analytisk skarphed eller nogen akkumuleret viden inden for dette enormt heterogene foretagende.

Ingen "almen teori" vil sandsynligvis formå at syntetisere størstedelen af denne arv i en overskuelig fremtid. Udsigten til, at der kan skabes konsensus om nogen form for liste over "kernebegreber" er også dårlig. Jeg tror dog, at visse skridt kan tages for at klargøre og konsoliderere det, vi har lært og forbinde det, som et stort antal sociologer foretager sig.

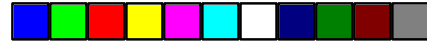
lidere det, vi har lært og forbinde det, som et stort antal sociologer foretager sig.

Jeg mener, man kan tale om en *typisk sociologisk tilgang* til studiet af det sociale liv på samme måde, som man kan tale om en "typisk økonomisk tilgang". Men hvor den økonomiske type er paradigmatisk, er den "typiske sociologi" ikke alene hjemsted for et antal meget forskellige varianter, hvordan man så end vil definere dem; den sameksisterer også med andre typer eller med vigtige "undtagelser" på områder uden visumkrav, endsige grænsedragninger. I denne afgrænsede betydning kan vi ikke desto mindre skelne en typisk sociologisk fra, lad os bare sige, en typisk økonomisk tilgang til det sociale liv.

En ikke-tilfældig indgang til sammenligningen lader således til at være den typisk forklaringsmåde i de to tilgange til analyser af menneskelig handlen og sociale systemers operationsmåde. Forklaringsmåden kan deles op i faktorer, der ses som variable og andre, der regnes for givne eller tilfældige. De to sidstnævnte er på ingen måde synonyme, men de har et vigtigt træk til fælles: man behøver ikke undersøge dem nærmere.

Figure 5. Approaches to the Social. Accounting for Human Action.

		<i>Situations</i>	
		<i>Given/Random</i>	<i>Variable</i>
<i>Actors/ Systems</i>	<i>Given/Random</i>		Economics Rational Choice
	<i>Variable</i>	Sociology Anthropology Political Science	

Fra den empiriske samfundsforsknings perspektiv kan givne og tilfældige faktorer således for øjeblikket behandles som ligestillede, se figur 5.

I den typiske økonomiske forklaring forstås handling ud fra variationer i situationen, grundlæggende ud fra forandringer i (relative) priser og indtægter. Aktører ses som givne, idet de antages at være nyttemaksimerende med "stabile præferencer". Antagelsen om maksimering og stabile præferencer kræver ikke nødvendigvis nogen rent egoistisk eller pekuniær præference, ja ikke engang at præferencer skal være universelle. Det springende punkt er et andet, nemlig at økonomiske forklaringer og forudsigelser karakteristisk starter fra en grundantagelse om aktører med givne præferencerne, beslutningsregler og begrænsninger.

Sociologer - og antropologer og mainstream politologer - har på den anden side tendens til at gå ud fra en forventning om, at aktører og sociale systemer varierer, over kategorier og grupper af forskellig art, og over historisk tid. Inden for den sociologisk-antropologiske vision varierer social handling, fordi aktører varierer. Aktører er socialt konstruerede. De tilhører forskellige grupper eller kulturer, de har forskellige positioner, roller eller placeringer i sociale systemer eller netværk, eller de har forskellige materielle og symbolske ressourcer. Sociale systemer og sociale institutioner forventes, hvadenten de er formelt organiseret eller ej, at have variable tendenser eller logikker. Et vigtigt punkt på den sociologiske forsknings dagsorden er at bestemme, hvordan og hvor meget aktører og systemer varierer, og hvor mange forskellige slags, der er. Selv i den universalistiske evolutionismes storhedstid udviste sociologer en levende interesse for den menneskelige arts forskellighed.

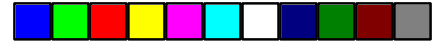
På den anden side er der tendens til,

at variation mellem situationer eller omstændigheder, der omgiver handlinger, tages som tilfældige eller givne, selvom de kan tages i betragtning på en måde, der ligner den, hvorpå de økonomiske forklaringsmåder tager aktørernes forskellighed som en given begrænsning. Hvilke muligheder, der er tilgængelige for den sociologiske aktør, varierer typisk ikke med den umiddelbare handlingssituation, men med aktørens værdier, normer, oplevelse af identitet eller fortolkning af situationen, og med aktørens placering i en social struktur baseret på køn, klasse og/eller etnicitet. Til tider bliver der henvist til aspekter af kulturen eller til aktørens strukturelle placering som aktørens "situation", men denne "situation" er et mere eller mindre stabilt træk ved aktøren og må ikke forveksles med omstændigheder ved den specifikke handling, som skal forklares. Alternativerne er kulturelt definerede eller "strukturelt mønstrede", dvs. givne ud fra aktørens kulturelle/strukturelle placering.

Al deres rivalisering til trods kan disse to store tilgange til det sociale ses som komplementære snarere end som uforenelige.

Hvis ovenstående ikke er helt ved siden af, kan vi tage et skridt videre og spørge os selv: Hvad har sociologer brug for at vide for at kunne forfølge vores "typiske" tilgang til det sociale liv? Hvad har vi lært, eller hvad kunne vi lære, af vort første århundredes praksis og erfaring? De steder, hvor vi skal lede efter svarene kan, mener jeg, opsummeres kortfattet som knudepunkter for sociologisk viden, se figur 6.

En begrebsramme af denne art kan rumme så mange teorier som helst. Den henviser til social handlen og sociale systemer, som ikke fælder dom over deres rivaliserende krav, men gør dem synlige, sammenlignelige og mulige at forbinde med hianden. Den tillader, uden at påby-

	Dannelse	Dynamik
Aktører	1.	2.
Socialesystemer	3.	4.

de, en akkumuleret viden. Den kunne udgøre skelettet til en para-paradigmatisk konsolidering af en sociologisk tilgang til sociale fænomener.

Dette er ikke stedet at begynde en udgravning i et århundredes enorme litterurmængder for at afdække konkrete lærdomme, og en hvilken som helst individuel vurdering vil kunne diskuteres. Men lad os specificere spørgsmålet om det første århundredes lærdom i tre forskellige spørgsmål, og så henvise til nogle relevante emner, hvor svarene synes at kunne ligge.

1. Er der skabt nye indsigter i de gamle problemer vedrørende dannelsen af aktører og systemer og vedrørende de dynamikker, der ligger bag handling og systemiske tendenser?
2. Er der skabt nogen nye indsigter i tidligere uformulerede problemer vedrørende dannelse og/eller dynamik?
3. Er der skabt betydningsfulde nye indsigter i nye fænomener eller betydningsfulde nye svar på nye spørgsmål om social handling og sociale systemer?

Til alle tre spørgsmål må det grundlæggende svar være Ja. At komme med eksempler vanskeliggøres kun af deres mængde. Nylige arbejdere om identiteter og identitetsskabelse, hvad enten de baseres på køn eller nationalitet, klasse eller stil, udgør klart store fremskridt på vej henimod at begribe hvordan aktører dannes. Vores viden om klassiske

spørgsmål vedrørende systemers dannelse er blevet bragt betragteligt fremad afskiftet fra gruppe- til netværksanalyse samt i studier af institutionalisering i almindelighed og gennem studier af skabelsen af politiske systemer, nationale og/eller demokratiske. Dynamikken bag kollektiv handlen og den systemiske tildeling af livschancer var centrale spørgsmål for samfundsvidenskabens pionerer, og i dag har vi en imponerende mængde ny viden om disse ting.

De sociale systemers iboende kønnetthed, videnskabens karakter af socialt system og kolonialismens varige konfliktfyldte sociale og kulturelle transformationer er store nye indsigter i sociale systemers formation og dynamik, som i det store og hele var uformulerede for 100 år siden. Det samme gjaldt sociale handlingers diskursive karakter. Det sidste århundredskiftes etnocentriske universalisme forhindrede enhver bevidsthed selv en blot spirende - om de globale systemers problematiske konstitution.

Nye indsigter i de post-klassiske fænomener, hvad enten de er nye eller først sent blevet centrale, spænder fra aktørers aldring til homoseksualitetens dynamikker, fra at få øje på bureaukratiske organisationers opkomst til at forstå, hvordan socialpolitiske systemer fungerer.

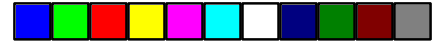
Ovenstående er kun tænkt som eksempler til illustration, ikke en egentlig historisk vurdering. Men de peger, håber jeg, hen imod, at sociologien har produceret en århundrede gammel arv, om

man ser bort fra de konjunkturbestemte svingninger i kosmologier og epistemologier og går på tværs af identitetsrummenes tendenser. En arv som sociologiens andet århundrede hellere må passe godt på. Hvis denne arv får lov til at smelte sammen til erfaringsstykker, til erkendelsesmæssige knudepunkter, kunne den bidrage med nogle analytiske guldkorn til det første sociologiske århundredes undertiden lidt kønsløse og uformelige - omend rigelige og letfordøjelige - vanillebudding.

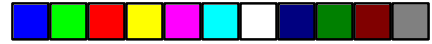
(Oversat af Bella Marckmann)

Litteratur

- Abu-Lughod, J. 1989: *Before European Hegemony. The World System A.D. 1250-1350*. Oxford: Oxford University Press.
- Alexander, J. 1995: *Fin de Siècle Social Theory*. London: Verso.
- Appadurai, A. 1996: *Modernity At Large*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Beck, U. 1994a: "The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization". In U. Beck et al.: *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. 1994b: "Self-Dissolution and Self-Enlargement of Industrial Society: What Does This Mean?" In U. Beck et al.: *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. 1972: "Les stratégies matrimoniales dans le système de reproduction". *Annales* 27(4/5):1105-27.
- Bourdieu, P. 1979: *La distinction*. Paris: Ed. de Minuit.
- Bourdieu, P. 1984: *Homo Academicus*. Paris: Ed. de Minuit.
- Bourdieu, P. 1985a/87: "De la règle aux stratégies". In *Choses dites*. Paris: Ed. de Minuit.
- Bourdieu, P. 1985b/1987: "Fieldwork in Philosophy". In *Choses dites*. Paris: Ed. de Minuit.
- Bourdieu, P. 1992a: *Réponses*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. 1992b: *Les règles de l'art*. Paris: Seuil.
- Castells, M. 1996: *The Rise of Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. 1997: *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. 1998: *End of Millennium*. Oxford: Blackwell.
- Chaudhuri, K.N. 1999: *Asia Before Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clifford, J. & G. Marcus 1986: *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Collins, R. 1988: *Theoretical Sociology*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Deming, Edwards, E. 1968: "Sample Surveys: The Field". In D. Sills (ed.): *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York and London: Macmillan, vol. 13.
- Durkheim, E. 1898a: "La Prohibition de l'inceste et ses origines". *L'Année sociologique* 1:1-70.
- Durkheim, E. 1898b: "Preface". *L'Année sociologique* 1:i-vii.
- Durkheim, E. 1912/61: *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Paris: Livre de Poche.
- Fei, Xiaotong 1945: *Earthbound China*. Chicago: Chicago University Press.
- Geertz, C. 1995: *After the Fact*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Gellner, E. 1998: *Language and Solitude*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. 1984: *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1989: *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1990: *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.

- Giddens, A. 1992: *The Transformation of Intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1994: "Living in a Post-Traditional Society". In U. Beck et al.: *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1996: *In Defence of Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Gilroy, P. 1993: *The Black Atlantic*. London: Verso.
- Goode, W. 1963: *World Revolution and Family Patterns*. London: Free Press.
- Habermas, J. 1981: *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Hannerz, U. 1992: *Cultural Complexity*. New York: Columbia University Press.
- Inglehart, R. 1997: *Modernization and Postmodernization*. Princeton: Princeton University Press.
- Johnson, S. 1998: *Black Globalism*. Aldershot: Ashgate.
- Kokichi, Sh. 1998: "Institutionalization of Sociology in Japan". In Su.-Hoon Lee (ed.): *Sociology in East Asia and Its Struggle for Creativity*. Madrid: ISA.
- Landtman, G. 1938: *The Origin of Inequality of Social Classes*. London: Kegan Paul.
- Lash, S. 1994: "Reflexivity and Its Doubles: Structure Aesthetics Community". In U. Beck et al.: *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Lepenies, W. 1985: *Die drei Kulturen*. München: Hanser.
- Lindenlaud, D. 1967: *Richtungskämpfe im Verein für Sozialpolitik*. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Luhmann, N. 1997: *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp, 2 vols.
- Mayo, E. 1933/1960: *The Human Problems of An Industrial Civilization*. New York: The Viking Press.
- Meyer, J. et al. 1997: "World Society and the Nation-State". *American Journal of Sociology*. Vol. 101, pp 144-81.
- Oberschall, A. 1972: "The institutionalization of American Sociology". In A. Oberschall (ed.): *The Establishment of Empirical Sociology*. New York: Harper & Row.
- Plessner, H. 1963: "In Heidelberg 1913". In R. König and J. Winckelmann (eds.): *Max Weber zum Gedächtnis*. Opladen: Westduetscher Verlag.
- Seidman, S. 1992: "Postmodern Social Theory as Narrative with a Moral Intent". In S. Seidman and D. Wagner (eds.): *Postmodernism and Social Theory*. New York: Blackwell.
- Srinivas, S.N. & M.N. Panini 1973/1986: "The Development of Sociology and Social Anthropology in India". In T.K. Oommen and P. Mukherji (eds.): *Indian Sociology*. Bombay: Popular Prakashan.
- Sztompka, P. 1993: *The Sociology of Social Change*. Oxford: Blackwell.
- Therborn, G. 1995: "Routes to/through Modernity". In M. Featherstone et al. (eds.): *Global Modernities*. London: Sage.
- Therborn, G. 1999: "In the Labyrinths of Modernities and Globalizations: Scandinavia and Latin America". In G. Therborn (ed.): *Globalizations and Modernities. Experiences and Perspectives of Europe and Latin America*. Stockholm: FRN.
- Thomas, G. et al. 1987: *Institutional Structure. Constituting State, Society and the Individual*. Newbury Park London: Sage.
- Thomas, W.I. 1896: "The Scope and Method of Folk Psychology". *American Journal of Sociology*. Vol 1, pp 434-45.
- Turner, S. 1996 (ed): *Social Theory and Sociology*. Oxford: Blackwell.
- Wallerstein, I. 1974: *The Modern World System*. New York: Academic Press, 3 vols. so far.

Wallerstein, I. et al. 1996: *Open the Social Sciences*. Stanford: Stanford University Press.

Weber, M. 1917/1922/1988: "Der Sinn der "Wertfreiheit" der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften". In idem *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: UTB.

Weber, M. 1920/1988: *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*. Tübingen: UTB, 3 vols.

Weber, M. 1922/1988: *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: UTB.

Westermarck, E. 1891/1921: *The History of Human Marriage*. London: Macmillan, 3 vols.